

Європейського Союзу та Ради Європи. (м.Київ 20-25 березня). – 2011. – С. 33.

7. Белей М.Д. Основи діагностичної психології / М.Д.Белей, Л.Д.Тодорів. – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2008. – 296 с.

Article concerns the problem of mediation process, in particular the requirements of personality of mediator. Author discloses the concept of mediation, mediation process. Author opens question of creation and profesiography and psychogram of profession mediator. We highlighted criteria for a psychological profile of mediator. Are described main features of the psychological profile of personality of mediator.

Keywords: mediation, mediator, profesiography, psychogram, psychological profile.

Отримано: 21.03.2012 р.

УДК 159.9

Л.Г.Боброва

Вплив типу гендерної ідентичності на внутрішні конфлікти студентів – майбутніх психологів

Стаття присвячена емпіричному дослідженню впливу типу гендерної ідентичності на внутрішні конфлікти студентів – майбутніх психологів. У результаті дослідження з'ясовано, що внутрішні конфлікти мають місце незалежно від типу гендерної ідентичності, проте існують якісні відмінності у процесі їх переживання. Отримані дані свідчать про те, що студентам-психологам властива андрогінна ідентичність.

Ключові слова: внутрішні конфлікти, гендерна ідентичність, комплекс самоствалення, локус контролю.

Статья посвящена эмпирическому исследованию влияния типа гендерной идентичности на внутренние конфликты студентов – будущих психологов. В результате исследования определено, что внутренние конфликты имеют место независимо от типа гендерной идентичности, однако существуют качественные отличия в процессе их переживания. Полученные данные свидетельствуют, что студентам-психологам свойственна андрогинная идентичность.

Ключевые слова: внутренние конфликты, гендерная идентичность, комплекс самоотношения, локус контроля.

Актуальність та постановка проблеми. Актуальність дослідження проблеми внутрішніх конфліктів майбутніх психологів обумовлена зростанням потреби суспільства у фахівцях, здатних до продуктивного вирішення професійних завдань в усіх сферах суспільного життя. Психологічні особливості професії психолога визначаються не тільки сферою його професійної діяльності, але, насамперед, його особистісними якостями. Саме особистісні якості, стан сформованості внутрішньої психічної структури великою мірою визначають успіх його професійної діяльності.

Згідно із сучасними поглядами, внутрішній конфлікт вважається неминучим явищем і охоплює найрізноманітніші аспекти буття особистості, і ситуація внутрішньої напруги та протиріч не тільки природна, але й необхідна для розвитку і самовдосконалення особистості. Будь-який розвиток особистості не може здійснюватись без протиріч, а там, де є протиріччя, обов'язково має місце конфлікт. Внутрішні конфлікти особистості можуть призводити як до конструктивних, так і до деструктивних наслідків. Знаючи причини і фактори, які спричиняють виникнення внутрішніх конфліктів, особливості їх переживання, можна обґрунтувати умови, за яких майбутній фахівець буде спроможний використовувати позитивний потенціал цих переживань. Адже вміння вирішувати власні внутрішні конфлікти є запорукою професійного успіху для психолога. Виходячи із зазначеного вище, вивчення особливостей внутрішніх конфліктів майбутніх психологів має велике значення для оптимізації професійної підготовки. Плідним напрямом у комплексному вивченні внутрішніх конфліктів майбутніх психологів є з'ясування взаємозв'язку типу гендерної ідентичності та особливостей переживання внутрішніх конфліктів.

Метою статті є дослідження впливу типу гендерної ідентичності на особливості переживання внутрішніх конфліктів майбутніми психологами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливості гендерної та статевої психології приваблювали багатьох дослідників психології особистості. Немає практично жодної з відомих теорій особистості, яка не розглядала б закономірності чоловічої та жіночої психології як характеристик сутності особистості. Поняття гендера, як соціально-психологічної статі людини, визначається, принаймні, двома сферами детермінант: соціальними (сукупністю соціальних очікувань до гендерних ролей, норм і стереотипів) та особистісними (уявленням людини про те, ким вона є). Друга дуже тісно пов'язана з поняттям ідентичності.

За визначенням Е. Еріксона, "...ідентичність – одна з найсуттєвіших характеристик людини, без якої вона не може існувати як

свідома автономна особистість”. Ідентичність базується на відчутті особистістю тотожності самої себе й неперервності свого існування в часі й просторі, а також на усвідомленні факту, що цю тотожність і неперервність визначає оточення. Ідентичність пов’язана з “образом Я”, усвідомленням власної індивідуальності і неповторності індивідуальних фізичних і психологічних рис” [15, с. 59].

Досить суттєвими характеристиками особистості, що тісно пов’язані з ідентичністю і визначають гендерні особливості особистості, виступають такі ознаки мужності чи жіночності, як фемінінність і маскулінність. Маскулінність та фемінінність – це системи властивостей особистості, що традиційно вважаються чоловічими чи жіночими. Це такі психологічні особливості людини, які визначають відповідність власній психологічній статі, гендерно-рольовим нормам та стереотипам, типовим для чоловіків та жінок формам поведінки, стилям життя, способам самореалізації, вибору відповідних цінностей, установок тощо. Типовими маскулініними якостями вважаються інтелект, раціональність, незалежність, активність, сила (як фізична, так і психологічна), авторитарність, агресивність, стриманість в емоційних проявах, схильність до ризику, здатність до досягнень [4]. Типовими фемінініними якостями вважаються емоційність, м’якість, слабкість, турботливість, практичність, консервативність, інтуїтивність, реалістичність, комунікативність, сензитивність, емпатійність [4]. Поєднання високого розвитку фемінінності та маскулінності в одній людині (незалежно від її статі) дістало назву андрогінність. У психології особистості андрогінія розглядається як особистісна характеристика, не пов’язана з порушеннями статевого розвитку, статевої та гендерної ідентичності або статево-рольової орієнтації. Розвинута андрогінія в людини, незалежно від її статі, передбачає багатий арсенал і гнучкість її гендерно-рольової поведінки, високі соціально-адаптивні здібності та інші важливі якості [13].

Внутрішній конфлікт є одним з найбільш складних і первинних психологічних конфліктів, які відбуваються у внутрішньому світі людини. Такий конфлікт є гострим негативним переживанням, викликаним довготривалим протиріччям і зіткненням структур внутрішнього світу особистості, він відображає її суперечливі зв’язки із соціальним середовищем, труднощі у прийнятті рішень та розв’язанні життєвих проблем [9]. Такі конфлікти умовно можна назвати як “конфлікти між тим, що є, і тим, що хотілося б мати”, або “між тим, що ви бажаєте, і тим, чого не бажаєте”, “між тим, хто ви є, і тим, ким хотіли б бути”. У реальному житті людині необхідно зробити вибір на користь того чи іншого можливого варіанта,

відкидаючи інші. Переживання особистістю своєї неоднозначності, складності внутрішнього світу, усвідомлення мінливості власних бажань і потягів, неможливості їх реалізації, коливання самооцінки, боротьба мотивів – все це є простором внутрішніх конфліктів.

Здійснений нами аналіз літературних джерел ілюструє, що критерії типологізації внутрішніх конфліктів як у зарубіжній, так і в радянській та сучасній вітчизняній психології надзвичайно різноманітні та численні. Підставами для класифікації внутрішніх конфліктів, як правило, виступають джерела конфлікту, його зміст, значення конфліктних факторів. Серед існуючих спроб класифікації конфліктів досить складно виділити універсальну, оскільки кожна з них відповідає визначеним цілям конкретного дослідження. Для досягнення мети нашого дослідження продуктивною є класифікація, запропонована С. Карташовим. Провідними внутрішніми конфліктами, на його думку, є:

- конфлікт формування особистості;
- конфлікт перетворення особистості;
- конфлікт вторгнення в особистісні структури [7].

Вчений стверджує, що внутрішні конфлікти формування викликані одночасним впливом на людину різноспрямованих факторів її розвитку. Таким конфліктам властива досить чітка періодизація, пов'язана з основними стадіями формування внутрішньоособистісних структур. Основним періодом формування внутрішньої конфліктності є період з 14-ти до 21-24 років. Найбільш типовими внутрішніми конфліктами цього віку, на думку С. Карташова, виступають:

- конфлікт самовідторгнення від попереднього образу існування;
- конфлікт невідповідності можливостей запропонованим соціальним зразкам;
- конфлікт невідповідності особистісних уявлень про себе уявленням про особистість ззовні;
- конфлікт невідповідності реальних дій ідеальному цілепокладанню;
- конфлікт невідповідності уявлень про реальність їй самій [7].

Аналіз поданих типів внутрішніх конфліктів свідчить, що всі вони пов'язані з ціннісно-смісловою сферою особистості і є відображенням протиріч між “Я-реальним” і “Я-ідеальним”. Отже, можна припустити, що основним типом внутрішніх конфліктів, властивих для студентського віку, є ціннісний конфлікт, який на рівні індивідуальної свідомості виражається у зіткненні між “Я-

реальним” і “Я-ідеальним”. Виділені вченим типові внутрішні конфлікти становлять для нас особливий інтерес, оскільки вони стосуються вікового контингенту наших досліджуваних.

Т. Гуціною [5] запропонована емпірична модель вивчення внутрішнього конфлікту, запозичена нами для здійснення власного дослідження. Структурними компонентами цієї моделі виступають два взаємозалежні компоненти індивідуального досвіду особистості: когнітивно-емоційний та когнітивно-мотиваційний. Зміст когнітивно-емоційного компонента виражається смисловим наповненням та інтенсивністю конфліктних переживань, обумовлених системою самоствавлення, а зміст когнітивно-мотиваційного – мотиваційною спрямованістю особистісної активності. На першому етапі дослідження було розроблено діагностичну програму, спрямовану на вивчення особливостей змісту когнітивно-емоційного компонента внутрішніх конфліктів майбутніх психологів, а також визначення впливу типу гендерної ідентичності на особливості їх переживання. Програма складалася з наступних тестових методик:

1. Методика самоствавлення С. Пантілєєва [10].
2. Методика самооцінки Дембо-Рубінштейн у модифікованому варіанті А. Прихожан [11].
3. Методика УСК Дж. Роттера (визначення інтернального/екстернального локусу контролю у модифікованому варіанті Є. Бажина, Є. Голинкіної, А. Еткінда, варіант В [3].
4. Методика С. Бем для визначення гендерної ідентичності [13].

У дослідженні взяли участь 70 студентів-психологів НПУ імені М. П. Драгоманова: 30 студентів-першокурсників і 40 студентів 4-го курсу (20 осіб денної і 20 осіб заочної форм навчання).

Методика С. Пантілєєва використовувалась нами для вивчення комплексу факторів самоствавлення людини до себе, яке, на думку вчених є внутрішньоконфліктним психологічним утворенням. Між внутрішньою конфліктністю і факторами самоствавлення існує тісний взаємозв'язок. З одного боку, між внутрішньою конфліктністю і самозвинуваченням особистості, з другого – особливості самоствавлення, що конкретизуються у шкалах (самовпевненість, відображене самоствавлення, самооцінність, самоприхильність, відкритість, самокерівництво, самоприйняття), які пов'язані із самозвинуваченням та внутрішньою конфліктністю. Аналіз отриманих результатів за методикою С. Пантілєєва засвідчив значущі взаємозв'язки між внутрішньою конфліктністю і самозвинуваченням та відкритістю, самовпевненістю і відображеним самоствавленням та самоприхильністю. При цьому, у студентів-

першокурсників виявлені високі показники внутрішньої конфліктності (46,6 % досліджуваних) на фоні високих показників за шкалою самозвинувачення, що свідчить про наявність сумнівів, тривожно-депресивних станів, готовність звинувачувати себе за свої невдачі і помилки, що супроводжуються негативними емоціями стосовно себе. При зростанні внутрішньої конфліктності знижується уявлення особистості про те, що її характер, вчинки здатні викликати в інших людей повагу, симпатію, схвалення і розуміння (за шкалою відображене самоствавлення). А це, відповідно, призводить до зниження впевненості в собі, зростання незадоволеності собою, бажання змінитися відповідно до ідеальних уявлень про себе (за шкалою “Самоприхильності”) та зменшення відкритості, критичності в усвідомленні себе, а значить, у збільшенні захисного ставлення до себе (за шкалою “Відкритості”). Нами не було встановлено стійкого значущого зв’язку внутрішньої конфліктності із шкалою “Самокерівництво”. Остання шкала, на думку С. Пантілеєва, за змістом близька до локусу контролю [10]. Це пов’язано з тим, що внутрішні конфліктні переживання мають місце незалежно від того, чи приписує особистість власні невдачі і помилки собі, чи деяким зовнішнім обставинам. Цю думку підтвердило і наше дослідження, здійснене за методикою УСК. За шкалою “Самосприйняття”, також не було виявлено значущих зв’язків. За методикою С. Пантілеєва, вона передбачає лише позитивне прийняття себе і не має протилежного полюса. Можна думати, що негативне ставлення до себе проявляється за шкалою самозвинувачення [10]. Взаємозв’язок показників шкали самозвинувачення з іншими факторами є свідченням того, що установка на самозвинувачення супроводжується зниженням самовпевненості, що сприяє збільшенню незадоволеності власними можливостями, сумнівами щодо здатності викликати повагу серед оточуючих, зниженням рівня відображувального самоствавлення, відкритості, самоцінності, самокерівництва, недооцінці свого “Я” та значущості власної особистості. Такий зв’язок внутрішньої конфліктності із названими вище шкалами проявляється у рівній мірі як на 1-му, так і на 4-му курсах навчання студентів – майбутніх психологів, хоча загальний рівень внутрішньої конфліктності дещо знижується – високі показники наявні у 41 % досліджуваних 4-го курсу.

Дослідження розбіжності між рівнем домагань і реальними уявленнями особистості про свої можливості (протиріччя між “повинен” і “можу”), що проявляється у самооцінці особистості, здійснене за методикою Дембо- Рубінштейн, засвідчило, що у 53% майбутніх психологів 1-го курсу, у 36 % студентів 4-го курсу

спостерігається висока розбіжність між оптимальним рівнем домагань і реальними можливостями при заниженій самооцінці (особливо за такими шкалами: “Впевненість у собі”, “Здібності”, “Авторитет”, “Зовнішність”, “Характер”), що свідчить про наявність внутрішніх конфліктів і супроводжується незадоволеністю собою. Такі студенти надають великого значення невдачам, гостро відчують потребу в підтримці оточуючих, їм властива недооцінка своїх сил і можливостей. Помірну розбіжність при реалістичній самооцінці і оптимальному рівні домагань мають 23% студентів 1-го курсу і 30% майбутніх психологів 4-го курсу. Вони твердо оцінюють свої успіхи і невдачі, схвалення і несхвалення оточуючих, їм властиве критичне ставлення до себе й до оцінного ставлення оточуючих.

Низьку розбіжність при завищеній самооцінці і завищеному рівні домагань виявили 5% студентів-психологів обох курсів. Ці студенти ставлять перед собою значно вищі цілі, ніж ті, яких вони можуть реально досягнути. Вони недостатньо самокритичні в оцінці своїх успіхів і невдач. Співпадання рівня домагань з реальними уявленнями про свої можливості (відбувається зниження рівня домагань з метою підвищення рівня задоволеності собою) спостерігається у 19% студентів першокурсників та у 30% студентів 4 курсу. Це свідчить про наявність компенсаторних механізмів витіснення незадоволеності собою.

Дослідженням з'ясовано, що між самооцінкою та особливостями самоствавлення існує тісний взаємозв'язок. Так, показники низької самооцінки (за методикою Дембо-Рубінштейн) тісно пов'язані з високими показниками за шкалою самозвинувачення і низькими показниками за шкалою самовпевненість (за методикою С. Пантілеєва).

Суттєвим аспектом нашого дослідження було з'ясування впливу локусу контролю на характер внутрішніх конфліктів майбутніх психологів. Цей аспект досліджувався методикою УСК [3]. Було встановлено, що у досліджуваних обох курсів переважає інтернальний локус контролю. Ці студенти здатні бути відповідальними за події свого життя. Вони підтверджують це своєю поведінкою, здібностями, рисами особистості. Екстернальний локус контролю був виявлений у 30,5% першокурсників і у 45% студентів 4-го курсу. Це свідчить про те, що ці досліджувані не бачать зв'язку між своїми діями і тим, що з ними відбувається. Вони вважають, що більшість подій, які з ними відбуваються, є результатом випадку або дій інших людей.

За методикою С. Бем [13], виявилися типи ідентичності: з перевагою маскулітних характеристик, з перевагою фемінінних

характеристик, чи зі збалансованим розподілом тих й інших характеристик (андроґінною статевою ідентичністю). Загалом, у психологів переважає андроґінна ідентичність (66,8 % першокурсників, 80 % студентів 4-го курсу). Фемінінні характеристики мають 26,6 % першокурсників і 15% студентів 4-го курсу. Для порівняльної характеристики було досліджено типи гендерної ідентичності у студентів 1-го курсу спеціальності “менеджери” Академії муніципального управління. Цікаво, що в менеджерів також переважає андроґінна ідентичність, проте студентів з фемінінними характеристиками не виявлено.

Показники маскулінності у студентів 1-го курсу становлять – 6,6 %, 4-го курсу – 5%. До типово маскулінних рис за даною методикою віднесені: тенденція до домінування, незалежність, агресивність, схильність до ризику, самостійність, упевненість в собі та інші. До фемінінних рис віднесені: поступливість, чутливість, ніжність, щирість, сором’язливість, емпатія, здатність до співпереживання, відчуття провини, залежність тощо. Особистість, що має андроґінну ідентичність, виявляє більшу пристосованість до життя, гнучкість, здатність корегувати моделі поведінки залежно від наявної ситуації та вищі адаптаційні можливості, ніж ті особи, яких характеризує домінування суто чоловічих чи суто жіночих характеристик.

У ході емпіричного дослідження було з’ясовано, що, внутрішні конфлікти мають місце, незалежно від типу гендерної ідентичності, проте нами виявлені деякі якісні відмінності у процесі переживання внутрішніх конфліктів під її впливом. Високі показники розбіжності між рівнем домагань і реальними уявленнями про себе, встановлені за шкалами: зовнішність, авторитет, впевненість, характер – властиві фемінінним жінкам. Крім того, для них характерними є незадоволеність собою, низький фон настрою, наявність захисних механізмів, фаталізм, переконаність у тому, що життя людини не підвласне свідомому контролю, що воля ілюзорна. Ці жінки мають екстернальний локус контролю (методика УСК).

Фемінінні чоловіки мають занижену самооцінку, регідність Я-концепції, заперечення можливості і бажання розвитку власного “Я” (навіть на краще), спостерігається наявність захисних механізмів самосвідомості, “неприйняття” в соціумі, їм також притаманний екстернальний локус контролю.

Маскулінні чоловіки мають високу самовпевненість, чітку усвідомленість власного “Я”, відчуття цінності власної особистості й одночасно цінність свого “Я” для інших, безумовне прийняття себе. Їм властивий інтернальний локус контролю, що свідчить про

здатність бути відповідальними за події свого життя, пояснюючи їх своєю поведінкою, здібностями, рисами особистості. Водночас спостерігається ригідність Я-концепції, небажання щось в собі змінити, та високі показники розбіжності між рівнем домагань і реальними можливостями за шкалою “здібності”.

Маскулінні жінки мають такі характеристики: зацікавленість у власному “Я”, любов до себе, відчуття цінності власної особистості, помірні показники розбіжності між рівнем домагань і реальними уявленнями про свої можливості та інтернальний локус контролю.

Висновки. Дослідженням з’ясовано, що внутрішні конфлікти мають місце незалежно від типу гендерної ідентичності, проте існують якісні відмінності у процесі їх переживання. Жінкам з фемінінним типом властива незадоволеність собою, низький фон настрою, захисні механізми. Вони мають екстернальний локус контролю. Фемінінні чоловіки мають занижену самооцінку, ригідність Я-концепції, заперечення можливості і бажання розвитку власного “Я”. Їм також притаманний екстернальний локус контролю. Жінкам, у яких переважають маскулінні риси, притаманні відчуття цінності власної особистості, незначні розбіжності між рівнем домагань і реальними уявленнями про свої можливості та інтернальний локус контролю. Маскулінні чоловіки мають високу самовпевненість, безумовне прийняття себе, водночас спостерігається ригідність Я-концепції, небажання щось у собі змінити, та суттєві розбіжності між рівнем домагань і реальними можливостями, їм властивий інтернальний локус контролю.

Загалом, у майбутніх психологів переважає андрогінна ідентичність, що передбачає високі соціально-адаптивні здібності.

Перспективами подальшого дослідження є створення діагностичної програми для вивчення змісту когнітивно-мотиваційного компонента внутрішніх конфліктів майбутніх психологів.

Список використаних джерел

1. Анцупов А.Я. Проблема конфликта: аналитический обзор, междисциплинарный библиографический указатель / А.Я. Анцупов, А.И.Шипилов.. – М.: ГАВС, 1992. – 230 с.
2. Алексеева А.В. Психологический пол как фактор формирования идентичности в юношеском возрасте / А. В.Алексеева // Журнал практикующего психолога. – 2003. – №3. – С. 167–171.
3. Бажин Е. Опросник уровня субъективного контроля (УСК) / Е.Бажин, Е.Голынкина, А.Эткинд. – М., 1993; Психологические тесты / Под ред. А.А.Карелина. В 2 т. – М.: ВЛАДОС, 2003. – Т.1. – С. 302-311.

4. Визгина А.В. Проявление личностных особенностей в само-описаниях мужчин и женщин / А.В.Визгина, С.Р.Пантелеев // Вопросы психологии. – 2001. – №3. – С. 91–106.
5. Гуцина Т. Ю. Внутрішньоособистісний конфлікт як фактор соціалізації студентської молоді. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – ДВНЗ “Університет менеджменту освіти”. – Київ, 2008.
6. Дубчак Г. М. Внутрішньоособистісні конфлікти студентів у період навчання у вузі. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України – Чернівці, 2000.
7. Карташов С. Конфликтология /С.Карташов. – Кишинёв. – Парагон, 1996. – 480 с.
8. Ковальов А. Г. Психологія особистості. Видання 3 /А.Г.Ковальов. – М.: Просвіта, 1999. – С.12-17.
9. Краткий психологический словарь /Сост.Л.А. Карпенко; Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М., 1985. – 431 с.
10. Пантелеев С. Р. Методика исследования самоотношения / С.Р.Пантелеев. – М.: Смысл, 1993. – 32 с.
11. Прихожан А.М. Применение методов прямого оценивания в работе школьного психолога / Научно-методические основы использования в школьной психологической службе конкретных психодиагностических методик: Сб. научн. тр. / Редкол.: И.В. Дубровина (отв.ред.) и др. – М.: изд. АПН СССР, 1988. – С. 128.
12. Реан А. А. Психология личности. Социализация, поведение, общение/ А.А. Реан. – М.: АСТ; СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2007. – 407, [9] с.
13. Словарь гендерных терминов: [под. ред. А.А.Денисовой]: [Электронный ресурс]. – Режим доступа:<http://www.owl.ru/gender/alphabet.thm>.
14. Эриксон Э. Юность: кризис идентичности / Э.Эриксон. – М. : Прогресс, 1996. – 234 с.

The article is sanctified to empiric research of influence of type of gender identity on the internal conflicts of students – future psychologists. It is certain as a result of research, that internal conflicts take place regardless of type of gender identity, however there are quality differences in the process of their experiencing. The students – future psychologists have a androgenous identity.

Keywords: internal conflicts, gender identity, complex of attitude toward itself, locus of control.

Отримано: 12.02.2012 р.